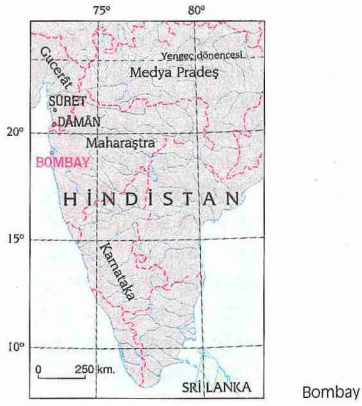

BOMBAY

Hindistan'da
Maharashtra eyaletinin merkezi.

Çoğunlukla müslümanların yaşadığı önemli bir ticaret merkezi olan Bombay dünyanın en büyük on şehri arasında yer alır. Hindistan yarımadasının batı sahillerinde (18° 58' kuzey enlemi, 92° 50' doğu boylamı) Colaba, Mahim, Mazgaon, Parel, Worli, Girgaum ve Dongri adlı yedi küçük ada üzerinde kurulmuştur. Nüfusu 1981 sayımına göre 8.243.405'tir. Hazirandan eylüle kadar süren yağışlar dolayısıyla mevsimler yıl boyunca sıcak ve nemli geçer. Yıllık ortalama yağış miktarı 180 santimetredir. Bugün Bombay çok katlı yapıları, bakımlı sahilleriyle modern bir şehir görünümündedir; ayrıca çeşitli tüketim maddeleri ve makine üretimiyle ülkede başta gelen endüstri merkezleri arasında yer alır. Hindistan'da dış ticaretin çoğunun buradan yapılması dolayısıyla Bombay'a ülkenin dışa açılan kapısı ve mal değişim noktası denilebilir.

Bombay ismi, bir Hint tanrıçasına karşı hürmet ifade eden mambā veya munbā kelimesiyle "anne" mânasındaki -ay ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Bombay'ın önemli olmadığı zamanlarda eski Yunan ve Roma gemilerinin buraya yakın limanlara uğradıkları bilinmekte, Yunanlı astronom ve coğrafyacı Ptolemaios'un bölgedeki limanlar arasında bulunan Souppara (Sopaia), Kalliena (Kalyan) ve Semulla'dan (Chaul) bahsettiği görülmektedir.

Ortaçağ'ın müslüman seyyah ve coğrafyacıları da Sûbâra (Sopaia), Sîmûr (Çaul) ve Tâna (Thana) limanlarından bahsederek; Tâna Limanı Marco Polo'da Thoma olarak geçmektedir. 915'te Hindistan'ı ziyaret eden Mes'ûdî, Çaul şehrinde yaşayan müslüman nüfusun 10.000 civa-

rında olduğunu söylemektedir. O dönemde bölgede müslüman olarak Beysara denilen Hindistan'da doğanlarla 977'de depremle yıkılan Basra körfezinin doğusundaki Sîrâf'tan Çaul'a hicret edenler ve Uman, Basra ve Bağdat gibi yerlerden gelenler bulunmaktaydı. Çaul'daki müslümanlar arasında birçok tüccar vardı ve Râstrakûta hükümdarları (753-975) bunlar arasında idareciler tayin etmişlerdir. Bombay yöresini anlatan ilk müslüman Arap denizcisi İbn Mâcid Şehâbeddin Ahmed (XV. yüzyılın ikinci yarısı) olup verdiği ayrıntılı bilgiler daha çok Mehâim (Mahim) üzerinde toplanmaktadır. İbn Mâcid bölgede bulunan Kaysir, Hor Milh (deniz tuzlası) ve Menbiye (Bombay) yerleşim merkezlerinden de bahsetmiştir.

1348'de Delhi Sultanlığı (Tuğluklular) tarafından fethedilen Bombay yaklaşık iki asır müslümanların elinde kaldı. Portekizliler'in 1507'de yaptıkları saldırı başarılı olamadı; ancak şehir yirmi yedi yıl sonra Sultan Bahadır Şah Gucerâtî ile Portekizli kumandan Nuno da Cunha arasında imzalanan antlaşma ile Portekizliler'e bırakıldı. 1661'de Bombay adaları ve limanı İngiltere Kralı II. Charles ile Portekiz kralının kız kardeşi Prenses Catherina evlenince çeyiz olarak İngilizler'e teslim edildi. 1668'de II. Charles bu adaları yıllık 10 sterlin karşılığında İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'ne (East India Company) kiraya verdi ve 1686'da şirketin merkezi Bombay'a taşındı.

Bombay 1708'de Madras ve Kalkûta gibi bir devlet haline getirildi. Bombay şehrinin bugün üzerinde bulunduğu yedi küçük adanın birleşmesi de bu dönemde başladı. Bundan sonra şehir hem ticarî hem de politik yönden önem kazandı. 1857'de ilk iplik ve dokuma fabrikası kuruldu; 1860'ta Orta ve Batı Hindistan'ın büyük pamuk pazarı haline geldi. 1861-1865 Amerikan iç savaşı ve 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması Hindistan'ın pamuk ihracatına hız kazandırırken Bombay'ın da pamuk ticaretini geliştirdi ve buranın tüccarları dünya pamuk ticaretine hâkim oldular. Bu sayede pamuk dokuma ve eğirme fabrikalarının sayısı arttı ve bu daldaki sanayi gelişti; böylece Bombay XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kalkûta'yı ticarette geride bıraktı. 1947'de Hindistan'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra iki dil konuşulan bir Bombay eyaleti kuruldu, daha sonra da bugünkü Maharashtra eyaleti oluşturuldu (1960).

Bombay Hindistan'daki bütün inanç ve kültürlerin mevcut bulunduğu bir yerdir. En az on dilde ilk ve orta öğretim yapılır. Bombay'da ayrıca Bombay Hindustânî denilen gelişmiş bir milletlerarası ticaret dili de konuşulur. Halk çeşitli etnik gruplara ve dinlere bağlıdır. Bunların başında nüfusun yarısını teşkil eden Hindûlar gelmektedir; sonra sırasıyla müslümanlar, hristiyanlar, Zerdüştiler ve Sihler gelir. Ticaretle uğraşan en önemli müslüman toplulukları arasında Sünnî Memonlar (Meman), İsmâiliyye'nin Musta'îrî koluna mensup Dâvûdî Bohrâlar, Nizârî koluna mensup olup Ağa Han'a bağlı bulunan Hocalar ve daha çok tekstil endüstrisiyle ilgilenen Sünnî Muminler (Momin) yer almaktadır. Şehirde ayrıca çeşitli mesleklerde çalışan önemli bir müslüman topluluğu vardır. Bunlardan başka belki bölgeye yerleşen ilk müslümanlardan olan Şâfiî mezhebine mensup Kökniler de mevcuttur.

Bombaylı müslümanlar topluluklarını geliştirmek amacıyla birçok vakıf ve cemiyet kurmuşlardır. Bunlardan Encümen-i İslâm eğitim alanında önemli hizmetler verir. Türkiye'de hilâfetin kaldırılmasından sonra Bombay müslümanları müesseseye bağlılıkları dolayısıyla bir hilâfet komitesi kurdular. Bu komitenin üyeleri aynı zamanda Mahatma Gandhi'nin XX. yüzyılın ilk yirmi yılı içinde İngilizler'e karşı sürdürdüğü "Non-Cooperation" hareketine de katıldılar.

XX. yüzyıl başlarında Bombay şehir meydanı (İÜ Ktp., Al-büm, nr. 91.360) ve bugünkü Bombay'dan bir görünüş

Bombay Kalesi'nin XX. yüzyıl başında çekilmiş bir fotoğrafı
(İÜ Ktp., Albüm, nr. 91.360)

Otuzlu yılların sonunda ise hilâfet hareketi gücünü kaybetti.

Bombay'da bugün büyük bir bölümü sanat değerine sahip birçok cami mevcut olup en önemlisi 1902'de inşa edilen Câmî Mescid'dir. Şeyh Ali Paru'nun (Mahdum Fakih Ali) 1431'de yapılan ve 1674'te tamir gören türbesi de halk tarafından ziyaret edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

W. P. Andrew, *India and Her Neighbours*, London 1878, s. 7, 122, 123; *Gazetteer of Bombay City and Island*, Bombay 1909, II, 2, 16-17; E. L. Stevenson, *Geography of Claudius Ptolemy*, New York 1932, s. 2; *The Most Notable and Famous Travels of Marco Polo* (trc. J. Framton), London 1939, s. 114, 252; Ahmed b. Mâcid en-Necdi, *Arab Navigation in the Indian Ocean before the Coming of Portuguese* (trc. G. R. Tibbets), London 1971, s. 453-454; G. R. Thursby, *Hindu-Muslim Relations in British India*, Leiden 1975, s. 129, 138-139; S. Wolpert, *A New History of India*, New York 1977, s. 145, 247-248, 369-370; R. P. Misra, *Million Cities of India*, New Delhi 1978, s. 77; *The Periplus of the Erythraean Sea* (trc. G. W. B. Huntingford), London 1980; S. Israel — B. Grewal, *India*, Germany 1985, s. 203-209; P. J. E. Damishky, "The Moslem Population of Bombay", *MW*, I (1911), s. 117-130; S. Maqbul Ahmad, "Travels of Ebu'l-Hasan 'Ali b. el-Hüseyn el-Mes'ûdi", *IC*, XXVIII/4 (1954), s. 510-511; A. A. Fyze, "Bombay City", *EI*² (İng.), I, 1257.

SAYYID MAQBUL AHMAD

BON, Ottaviano

(ö. 1623)

Osmanlı sarayı hakkında yazılmış ilk eserin sahibi olan Venedikli diplomat.

Soylu bir aileden olan Ottaviano Bon 7 Şubat 1552'de Venedik'te dünyaya geldi. Başlangıçta yazı hayatına atılmak istediği halde kendini ailenin ticaret işlerine vermek zorunda kaldı. 1576'da babasının ölümü üzerine işleri kardeşine

birakarak Padova Üniversitesi'nde felsefe ve hukuk derslerine devam etmeye başladı. 1577'de Venedik senatosuna seçildi. 1601 yılı Temmuz ayında Napoli ile Sicilya'nın Akdeniz'de sürdürdükleri korsanlık hareketleri yüzünden doğan anlaşmazlıkta arabuluculuk yapmak üzere İspanya sarayına gönderildiyse de başarılı olamadı ve 1602'de ülkesine döndü. 19 Nisan 1604'te Giovanni Mocenigo ile birlikte Venedik elçisi (balyos) olarak İstanbul'a gönderildi; başlıca görevi Avusturya'nın rekabetini ve isteklerini önlemek, bunun yanında da Venedik hükümetinin Adriyatik sularındaki hak iddialarını duyurmaktı. Venedik Cumhuriyeti'nin ticaret imtiyazlarını yenileyen 1013 (1604-1605) tarihli berat Bon tarafından imzalanarak alındığı gibi 1014 (1605-1606) yılında Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasındaki kapitülasyonları yenileyen antlaşma da yine onunla G. Mocenigo tarafından imzalandı.

Bon 1609 yılında İstanbul'dan Venedik'e döndü ve tekrar senato üyesi seçildi. 1611'de Venedik Cumhuriyeti genel müfettişi ve başsavcısı (enkizitör) oldu. 1616 yılında fevkalâde elçi sıfatı ile Fransa'ya gönderildi. Ancak bu görevi Venedik'teki iç çekişmeler, şahsî kıskançlıklar ve bir taraftan Savoia ile Venedik, diğer taraftan Avusturya ile İspanya arasında devam eden politik uyumsuzluklar yüzünden büyük ölçüde başarısızlığı uğradı. Dönüşünde Padova'ya yerleşerek burada *Relazione di Francia* adlı Venedik ile Fransa arasındaki ilişkilere dair görüşlerini anlattığı kitabını yazdı. İleri sürdüğü görüşler, hakkında mahkeme açılmasına ve kitabının imha edilmesi yoiunda karar alınmasına sebep olduysa da sonunda kendini temize çıkarmayı başardı ve bunun üzerine Venedik Cumhuriyeti senatosu tarafından Padova başyargıçlığı görevine getirildi (1620). 19 Aralık 1623'te öldü.

Ottaviano ile ilgili olarak L. Lollino tarafından *Vita del cavaliere Ottaviano Bon in lingua latina, tradotta in volgari da G. Marchiori* (ed. A. Soranzo, Venezia 1854) adıyla bir eser de kaleme alınmıştır.

Bon 1609'da İstanbul'dan dönüşünde Osmanlı sarayı hakkında *Serraglio del Gransignore* başlıklı iki rûznâme kaleme almıştı. Yazmaları Venedik'te Biblioteca Marciana'da muhafaza edilen (nr. 578, 923) eserler ancak 250 yıl sonra 1865'te G. Berchet tarafından Venedik'te yayımlan-

landı. Bir süre sonra da G. Berchet ve N. Barazzi'nin hazırladıkları *Relazioni degli Stati Europei lette al Senato dagli ambasciatori Venetii...* külliyyatının Türkiye bölümünde (*Serie V. Turchia*, s. 59-115, 116-124) *Massime essenziali dell'Impero ottomano dal Bailo Ottaviano Bon* adıyla basıldı (Venedik 1871).

Bon'un Osmanlı sarayını anlattığı bu eseri çok geç bir tarihte basılmış olmasına rağmen yazma nüshalarından faydalanılan pek çok yazar tarafından kullanılmış ve bu arada hakkında bazı yanlışlıklar da yapılmıştır. 1624'te Bon'un rûznâmesini yazarının kim olduğundan habersiz olarak aynen kullanan Michel Baudier, başkalarından da aldığı bilgilerle birlikte eseri bir derleme halinde yayımlamış ve kitap 1635'te İngilizce'ye de çevrilmiştir. Aynı yıllarda Robert Withers adlı bir İngiliz seyyahı da Bon'un kitabının bir el yazmasını yazarını bilmeksizin İngilizce'ye çevirmiş, bu tercümeyi 1638'de geldiği İstanbul'da ele geçiren John Greaves de onu *A Description of the Grand Signor's Seraglio, or Turkish Emperors Court* başlığı altında R. Withers'in eseri sanarak onun adıyla yayımlamıştır (London 1653). Bon'un kitabının Venedik'te iki defa kendi adıyla yayımlanmasından yıllar sonra dahi yanlışlık yapmaya devam edildiği ve eserin Bacchi Della Lega tarafından, on yıl kadar İstanbul'da kalan Tommaso Alberti'ye ait olduğu sanılarak onun *Viaggio a Costantinopoli 1609-1621* adlı kitabının içinde yayımlandığı (Bologna 1881) görülmektedir.

Genellikle Bon Osmanlı sarayı hakkında nisbeten doğru bilgi veren ilk yabancı olarak kabul edilir. Rûznâmelerinin birincisi saray hakkında oldukça ayrıntılı tarifler ihtiva etmekte, ikincisi ise devletin idare ve teşkilâtı üzerine kısa açıklamalar yapmaktadır. Topkapı Sarayı'nın görebildiği bölümleri hakkında çeşitli bilgiler veren Bon, özellikle İkinci Avlu ve Arz Odası ile Üçüncü Avlu'yu tarif etmiş, bu arada içinde küçük bir kayıkla dolaşılan bir havuzdan da bahsetmiştir. Bon'un rûznâmesi, eksik olmakla birlikte yine de sarayın Sultan I. Ahmed devrindeki (1603-1617) durumu hakkında bilgi veren değerli bir kaynaktır.

BİBLİYOGRAFYA:

N. M. Penzer, *The Harem*, London 1966, s. 34-39; M. Pasdera, "Bon Ottaviano", *Dizionario Biografico degli Italiani*, XI, Roma 1969, s. 421-424.

SEMAVİ EYİCE